

13. ASGr. — Sygn. 541/714. Instrukcja o obowiązkach i uprawnieniach Dowódcy Brygady KOP, L.dz.1111/tj.Og. Org./37.

14. ASGr. — Sygn. 541/1102. Zarządzenie nr 11 Ministra Spraw Wewnętrznych Nr O.L. 1095/1/p/29 z 10.06.1929 r. w sprawie wzajemnego ustosunkowania się władz administracji ogólnej I Korpusu Ochrony Pogranicza.

15. ASGr. — Okólnik Dowódcy KOP, L. Dz. KOP 900/Pf/Og. Org., Współdziałanie organów KOP z władzami administracji ogólnej.

16. ASGr. — Okólnik nr 11 Ministra Spraw Wewnętrznych Nr O.L. 1095/1/p./29 z 10.06.1929.

17. Centralne Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (CA MSW). — Sygn. 2053. Raport kontrwywiadowczy za 1936 rok. — Cz. 1. — S. 17.

18. Jabłonowski M. Wywiad Korpusu Ochrony Pogranicza 1924–1939 / M. Jabłonowski, J. Prochwicz. — Warszawa : Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2004. — 326 s.

19. Korpus Ochrony Pogranicza 1924–1939. Wybor dokumentow, wstep Marek Jabłonowski, współpraca Jerzy Prochwicz / Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytet Warszawski. — Warszawa — Pułtusk, 2001. — 784 s. (+ 24 s. materiały ikonograficzne).

I. К. Патриляк

УДК: 94(477)«1939–1945»

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ. СПРОБА СИНТЕТИЧНОГО ПОГЛЯДУ

Статтю присвячено узагальненню подій українсько-польського збройного конфлікту в роки Другої світової війни.

Ключові слова: конфлікт; антиколоніальний рух; цивільне населення; жертви.

Статья посвящена комплексному исследованию событий украинско-польского вооруженного конфликта в годы Второй мировой войны. На основании трудов украинских и польских ученых сделана попытка раскрыть причины, ход и последствия жестокого украинско-польского межэтнического противостояния, установить количество жертв конфликта, классифицировать его как локальную антиколониальную войну украинского населения.

Ключевые слова: конфликт; антиколониальное движение; гражданское население; жертвы.

This article deals with the complex investigation of Ukrainian-Polish military conflict in Western Ukraine lands during the Second World War. Basin on a rich fact material, author depicted the causes, course and consequences of conflict. The great attention was paid coverage of the international context of the

Ukrainian-Polish conflict, research the historical background in which it developed. The fight Ukrainian nationalist underground and Ukrainian Insurgent Army against the Polish military forces and settlements in western Ukraine, considered in the context of anti-colonial wars. In the article also draws attention to the role of «third parties» (Nazi Germany and Stalin's Soviet Union) as an important factor in deepening Ukrainian-Polish conflict. Particular attention is focused on reviewing the problem of using the Nazis Polish villages as bases for anti-Ukrainian rebel movement in Volhynia in the spring and summer of 1943. Author detailed analysis of the problem the loss of the civilian Ukrainian and Polish population. Researcher is studying the use of the term «genocide» to denote the conflict.

Keywords: conflict; civilians; anti-colonial movement; victims.

Політизація жорстокого і трагічного українсько-польського збройного конфлікту 1940-вих рр. досягла того року апогею. Неоднозначні постанови верхньої та нижньої палат польського парламенту, маніпулювання цифрами жертв, юридичні новотвори на кшталт «етнічні чистки з ознаками геноциду», неадекватні дії мало не третини народних депутатів українського парламенту призвели не до вдумливого аналізу й осмислення подій 70-річної давнини, а лише до утвердження значної частини польського та українського суспільств на позиціях, давно сформульованих під впливом стійких стереотипів. На жаль, схоже, що в сучасній демократичній Польщі частина політиків і державних діячів чітко реалізовує план з конструювання класичної «індустрії геноциду» (з жертвами, катами, праведниками), яка покликана стати одним із наріжних каменів колективної історичної пам'яті поляків. Київська влада, як завжди, виявилася не готова до такого розвитку подій. Аналітики зі спеціальних служб та відповідних державних інституцій продемонстрували жахливу короткозорість та неефективність. Тож Україна програла чергову інформаційну війну, наслідки якої шкодитимуть нам упродовж десятиліть. Українська держава не спромоглася виробити власної концепції колективної історичної пам'яті та сформулювати чіткої державної політики, покликаної таку концепцію втілювати.

З огляду на сказане, вважаємо за доцільне поділитися міркуваннями щодо того, чим був українсько-польський конфлікт 1940-вих рр., запропонувати низку думок, які можуть стати при нагоді під час формулювання синтетичного бачення проблеми з українського боку.

Осягнути події українсько-польського протистояння періоду Другої Світової війни та перших повоєнних років можливо, як писав свого часу Й. Г. Дройзен, виключно після вміщення досліджуваних подій у широкий контекст [13, с. 42]. У нашому випадку йдеться про контекст історичних відносин між двома народами впродовж останніх 600 років, з особливим акцен-

том на формуванні стійких народних стереотипів і наголосом на подіях 1920–1939 рр., коли західноукраїнські землі в межах міжвоєнної Польщі відігравали роль класичної внутрішньої колонії (економічно відсталі, експлуатовані, з упослідженим автохтонним населенням і привілейованими колоністами — представниками панівного в метрополії етносу, державними планами цілковито асимілювати аборигенів, можливо, їх депортувати * тощо)**.

* Упродовж 1938–1939 рр. головнокомандувач Війська Польського маршал Е. Ридз-Смігли і міністр військових справ генерал Т. Каспшицькі розробляли плани, за якими слід було звільнити «південно-східні креси» країни від української присутності. Паралельно з цим група польських «народовців» на чолі з генералом М. Януштайтгісом розробила план виселення українців із західноукраїнського регіону (Див.: Льюшин І. Бойові дії ОУН і УПА на антипольському фронті / І. Льюшин // Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. — К. : Наукова думка, 2005. — С. 223). Фактично, напад Німеччини на Польщу врятував українську меншину Польщі від повної асиміляції й розпорощення. Про політику польських урядів щодо українського населення на землях Холмщини та Підляшшя див. також: Kuprinowicz G. Projekty «rozwiązania» kwestii ukraińskiej na Chełmszczyźnie i Podlasiu południowym w drugiej połowie lat trzydziestych XX wieku / G. Kuprinowicz // Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади / Голова редакційної ради Ярослав Ісаєвич. — Львів, 2003. — С. 99–118.

** Українсько-польським відносинам і причинам конфлікту присвячено сотні досліджень в історіографії. Для детальнішого ознайомлення з проблематикою див. : Литвин В. Тисяча років сусідства і взаємодії / Литвин В. — К., 2002; Кучерепа М. Національна політика Другої Речі Посполитої щодо українців (1919–1939 рр.) / М. Кучерепа // Україна-Польща: важкі питання. — Т. 1–2. — Варшава, 1998. — С. 11–28; Айненкель А. Політика Польщі відносно українців у міжвоєнний період. Вибрані проблеми / А. Айненкель // Україна-Польща: важкі питання. — Т. 1–2. — Варшава, 1998. — С. 29–46; Ісаєвич Я. Холмсько-Волинська трагедія, її передумови, перебіг, наслідки / Я. Ісаєвич // Волинь і Холмщина 1938–1947 рр. Польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади. — Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2003. — С. 3–58; Сливка Ю. Ю. Українсько-польське протистояння періоду Другої світової війни: витоки та наслідки / Сливка Ю. Ю. — Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2003; Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів / Сивіцький М. : У 3-х т. — К. : Видавництво імені Олени Теліги. — 2005; Кучерепа М. До генези конфлікту: польсько-українські відносини на Волині напередодні Другої світової війни / М. Кучерепа // Волинь і Холмщина 1938–1947 рр. Польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади. — Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2003. — С. 59–70; Макар Ю. Українсько-польське протистояння на Холмщині: причини, характер, наслідки / Ю. Макар // Волинь і Холмщина 1938–1947 рр. Польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади. — Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2003. — С. 71–98; Shcenke C. Nationalstaat und nationale frage: Polen und die Ukrainer (1921–1939) /

Друга Світова війна, на тлі якої розгорілося криваве протистояння між українцями та поляками, була не лише ідеологічною, але й імперіалістичною війною. В її ході одні країни намагалися відновити або створити власні імперії (з зовнішніми чи внутрішніми колоніями), а інші — зберегти статус-кво. Протиборчі блоки поділялися на «великі» й «малі» імперіалістичні держави. Польща належала до малих імперіалістичних держав, яка стала жертвою великих імперіалістичних держав (нацистського Райху та комуністичного СРСР) і прагнула відновити довоєнний статус. Польський уряд прагнув не просто повернути незалежність Польщі, а відновити її, як мінімум, у кордонах до вересня 1939 р. (а оптимально — з включенням до складу повоєнної Польщі Східної Пруссії [6, с. 109]), хоча це й перекреслювало ідеї Атлантичної хартії, в якій йшлося про боротьбу за те, аби всі народи отримали можливість відновити самоврядування в разі, якщо їх позбавили такого права насильницькими методами*, та права української, білоруської й литовської націй на самовизначення у власних етнографічних межах, гарантованого всім народам ще знаменитими пунктами Вудро Вільсона [2, с. 67–77]. Важливо розуміти, що польське цивільне населення в абсолютній більшості поділяло імперіалістичні (великодержавні) прагнення уряду й бажало залишатися панівним етносом навіть на тих землях, де становило абсолютну математичну меншість [10, с. 51; 17, арк. 30].

Український визвольний рух, репрезентований у 1940-вих рр. наперед радикальними націоналістичними організаціями, як і будь-який державницький рух народу, чийі землі було перетворено на внутрішні колонії (Росії, Польщі, Німеччини, Румунії, Угорщини), вів антиколоніальну боротьбу. Всі антиколоніальні війни в історії людства були надзвичайно

C. Shcenke // Волинь і Холмщина 1938–1947 рр. Польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади. — Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2003. — С. 369–374; Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / Torzecki R. — Kraków, 1989; Snyder T. The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999 / Snyder T. — New Haven; London, Yale University Press, 2003; Motyka G. Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraiński 1943–1948 / Motyka G. — Warszawa, 1999; Motyka G. Węzeł gordyjski. Problem ukraiński w II Rzeczypospolitej / G. Motyka // Od Rzezi Wołzńskiej do Akcji «Wisła». Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947. — Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2011. — S. 11–41; В'ятрович В. Друга українсько-польська війна. 1942–1947 / В'ятрович В. — К. : Видавничий дім Києво-Могилянська академія, 2011; Польсько-українські стосунки в 1942–1947 роках у документах ОУН та УПА (у двох томах). — Т. 1. Війна під час війни. 1942–1945. — Львів : Центр дослідження визвольного руху, 2011 та ін.

* Детальніше див.: Фенбі Д. Альянс / Фенбі Д. — К. : Темпора, 2010. — С. 41–77; Різ Л. Друга світова війна за зачиненими дверима. Сталін, нацисти і Захід / Різ Л. — К. : Темпора, 2010. — С. 103–106.

жорстокими щодо тих осіб, яких вважали колоністами (тобто неавтохтонним елементом), бо саме наявність колоністів давала метрополії підстави претендувати на колоніальні землі, як на свої «історичні», «окультурені» тощо*.

Напруженість в українсько-польських стосунках у 1939–1942 рр. штучно стимулювали треті сили — СРСР і Німеччина — шляхом «мятникового» толерування представників одного чи іншого етносу на різних територіях і в різних сферах діяльності (наприклад: українців у адміністрації та поліції на Закарпатті й на території західних областей УРСР в 1939–1941 рр.; поляків — в адміністрації на Волині та Поліссі від кінця 1941 р.; українців — у допоміжній та охоронній поліції, поляків — у кримінальній поліції тощо) [7, с. 388–394].

Перший спалах збройного конфлікту стався наприкінці 1942 — на початку 1943 рр. на Холмщині й Грубешівщині як відверта німецька провокація, коли задля створення «расово чистої» германської колонії німецька адміністрація, залучаючи українських чиновників та поліцейських, здійснила масове виселення польських сіл, частково заселяючи в колишні польські оселі українських селян, що мали стати «живим щитом» для «арійського ядра» планованої колонії. Польське підпілля, звинувачуючи українців у співпраці з нацистами в переселенні поляків, вдалося до вбивств українських адміністраторів і поліцейських, одночасно нападаючи на українських селян**.

Важливим фактором для розгортання збройного протистояння на Волині 1943 р. став перехід українського визвольного руху до фази загального повстання проти нацистської окупації, яке розгорнулося в регіоні від вес-

* Детальніше про колоніалізм та антиколоніальну боротьбу див.: Саїд Е. Культура й імперіалізм / Саїд Е. — К. : Критика, 2007; Bayly C. A. The Birth of Modern World, 1780–1914: global connection and comparisons / Bayly C. A. — Blackwell publishing, 2005 та ін.

** Детальніше про перший конфлікт на Холмщині див.: Макар Ю. Українсько-польське протистояння на Холмщині: причини, характер, наслідки / Ю. Макар // Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади / Голова редакційної ради Ярослав Ісаєвич. — Львів, 2003. — С. 71–98; Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів / Сивіцький М. — Т. 3. — К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2005. — С. 89–106; Ільюшин І. бойові дії ОУН і УПА на антипольському фронті / І. Ільюшин // Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. — К. : Наукова думка, 2005. — С. 235; Ісаєвич Я. Холмсько-Волинська трагедія, її передумови, перебіг, наслідки / Я. Ісаєвич // Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади / Голова редакційної ради Ярослав Ісаєвич. — Львів, 2003. — С. 29–31 та ін.

ни 1943 р. і спричинило гострий конфлікт з німецькими силами безпеки й адміністрацією. Те, що німці активно залучали польську поліцію, добровольців і адміністраторів до боротьби з УПА; намагання польського підпілля руками німецької та польської (на німецькій службі) поліції й більшовицьких партизанів винищити відділи УПА та українське населення, яке їм симпатизувало; формування великих самооборонних польських баз як «випадових» плацдармів для атак на українські села, концентрації польських підпільників, радянських партизанів або польської поліції (а в майбутньому — для реінтеграції українських земель у польську державу) остаточно зав'язало кривавий вузол конфлікту [8, с. 70–77; 14, с. 59–69]. Не бачачи можливості домовитися з поляками про спільну боротьбу проти німців і червоних, бажаючи забезпечити собі спокійний «тил» для майбутньої визвольної війни, передбачаючи можливу дезінтеграцію Німеччини та ССРСР, відновлення незалежної України і Польщі та ймовірну війну між ними за кордон (подібно, як 1918 р.), командування УПА розгорнуло антипольську акцію як симетричну (але непропорційну) відповідь на дії польської поліції на німецькій службі та польських партизанів на радянській службі.

Очевидно, що антипольська акція переросла в неконтрольовану селянську війну «за землю», «за віру», за рухоме й нерухоме майно. До неї підключаються звичайні кримінальні банди і ватаги дезертирів (наприклад, з німецької служби в березні — квітні 1943 р. дезертирувало до 5 тис. українських поліцейських і тільки 800–900 з них тоді організовано перейшли до УПА, решта розбрелися по домівках, приєдналися до червоних, бульбівців або сформували різні «стихійні» боївки (разом із селянами — загони «сокирників») для грабунку польських колоній, і їх лише до кінця 1943 р. вдалося частково поставити під контроль командування УПА [1, с. 110–111].

З кінця літа 1943 р. польське підпілля, активно використовуючи німецьку й радянську допомогу, провело низку «відплатних акцій» проти українських сіл. Масовість і жорстокість цих акцій нічим не відрізнялися від тих, які здійснювала польська поліція разом з німцями в квітні — червні 1943 р. і від тих, які розгорнули повстанці проти польського населення в липні — серпні 1943 р. [7, с. 396–418].

На території Галичини конфлікт перекинувся наприкінці 1943 р. Щодо цього регіону є чіткі інструкції керівників підпілля і місцевого командування УПА про порядок антипольських акцій, які свідчать, що в них ішлося не про цілковите знищення польського населення, а про вимогу залишити українські етнічні землі (поширений тактичний прийом для всіх антиколоніальних рухів) і тільки в разі відмови або опору дозволялося знищувати винятково чоловіків, а решту слід було виганяти до Польщі [15, арк. 38; 16, арк. 44].

Баланс жертв — одна з найскладніших і найспекулятивніших тем. І в українській, і в польській історіографії дуже часто називаються абсолютно фантастичні цифри, якими намагаються насамперед виставити власний народ в образі «потерпілої сторони». Очевидно, що в конкретному регіоні й у конкретний період більше страждала та сторона, яка була слабшою. Зокрема, на Холмщині та Грубешівщині від кінця 1942 до середини 1944 рр. українські втрати сягали, очевидно, 5–6 тис. осіб убитими і до 20 тис. утікачами (хоча окремі українські повідомлення того часу називають цифри українських втрат 8–10 тис. чоловік убитими). Надзвичайно складно визначити кількість жертв серед поляків на Волині. За радянськими оцінками, вони становили 20 тис. убитими. За оцінками польського підпілля — 15 тис. убитими [7, с. 424]. 1944 р. керівництво польського руху Опору так підвело «баланс» польської людності на Волині: за переписом 1931 р. була 351 тис. поляків, у 1939–1941 рр. на схід СРСР вивезено 50 тис. поляків з Волині, 2–3 тис. в 1939–1941 рр. втекло за Буг до Генерального губернаторства, приблизно 75 тис. німці вивезли на роботи, 1 тис. вбили, «кільканадцять» тисяч втекло за Буг, 15 тис. — убили українці. Тобто, «вибуло» 180 тис. поляків, лишилося на момент приходу Червоної Армії 170 тис. [10, с. 223]. У сучасній польській літературі найчастіше фігурує цифра 70–100 тис. поляків, яких убили на Волині українці. Але при цьому більш-менш обґрунтувати документами та свідченнями очевидців польським ученим вдається лише цифру в 25–31 тис. убитих, решта — «припущення» дослідників [19, с. 410–413]. Українські вчені, як правило, подають цифру польських жертв наближену до 35 тис., а українських — до 15 тис. [12, с. 109–110]. Встановити кількість польських жертв на Волині складно ще й тому, що точно невідомо, скільки ж було поляків у регіоні на початок війни. Цифра в 351 тис. поляків, за даними перепису 1931 р., якою користувалося польське підпілля, є, на нашу думку, деяким перебільшенням. Реально, згідно з переписом 1931 р. на Волині мешкало 327 тис. римо-католиків (якщо рахувати за віровизнанням) або 346 тис. 600 польськомовних громадян (якщо оцінювати за мовою) [18, с. 139–140]. Підкреслимо, що цей перепис був не надто об'єктивним, бо часто фіксував поляками українців, євреїв, німців. За підрахунками польського вченого Г. Грицюка, 1931 р. на Волині реально мешкало близько 320 тис. поляків, а в серпні 1939 р. — 349 тис. [18, с. 161]. У 1939–1940 рр. з Волині до Генерального губернаторства переселилося 66 тис. осіб. Хоча всі вони виїжджали як «німці», реально німців на Волині до війни було всього 55 тис. осіб. Тобто, під виглядом німців з СРСР тікали поляки й українці [18, с. 191]. Очевидно, що поляків утекло більше, бо українці тоді ще переважно позитивно сприймали радянську владу. Можна припустити, що під час виїзду німців разом з

ними Волинь залишило 8–10 тис. поляків. Більшовики депортували з Волині понад 63 тис. людей на схід. Але з них тільки 28 тис. були мешканцями краю до 1939 р., інші 35 тис. — утікачі з центральної Польщі (переважно євреї). З 28 тис. депортованих поляки становили приблизно 20 тис. Також у 1940–1941 рр. з території колишнього Волинського воєводства 70 тис. юнаків було призвано до Червоної Армії. Серед них поляки становили 10–11 тис. чол. [18, с. 194–196]. Тобто, на початок війни між Німеччиною й СРСР на Волині мало мешкати 308–311 тис. поляків. Радянська статистика показувала на початок 1941 р. лише 205 тис. громадян польської національності, які жили на території колишнього Волинського воєводства [18, с. 197], що є очевидним заниженням навіть, якщо декілька тисяч полонізованих українців покинули «польщизну». Мабуть, доволі коректними є дані німецької статистики за 1942 р., яка подає кількість поляків на Волині в 305 тис. 741 особу [18, с. 272]. За роки німецької окупації, як підраховують польські дослідники, від рук нацистів загинуло майже 2 тис. поляків Волині, 50 тис. було вивезено на роботи до Німеччини, 55 тис. втекло на етнічні польські землі, 5 тис. загинуло в боротьбі з німцями в партизанських загонах [18, с. 271–283]. Мало залишитись 193–194 тис., лишилося 170, дефіцит — 23–24 тис. чоловік. На нашу думку, саме в цьому проміжку слід шукати кількість польських жертв українсько-польського протистояння на Волині. На сьогодні польські вчені встановили близько 20 тис. імен поляків, які загинули на Волині від українських рук, тому цифра в 23–24 тис., очевидно, є найбільш коректною. Українці на Волині, Поліссі й Берестейщині втратили від рук польського підпілля, польської поліції, що була на службі в німців, та поляків і червоних партизанів 10–12 тис. чоловік убитими, з чого, на рахунок польської самооборони і АК 3–4 тис. жертв*.

В Галичині, за даними польської статистики, на початок 1939 р. мешкало 1 млн. 473 тис. поляків (майже 29%) [18, с. 131]. Упродовж вересня 1939 р. близько 40 тис. галицьких поляків (за підрахунками польських учених) загинули під час бойових дій, емігрували, опинилися в німецькому полоні або виїхали з Галичини до німецької зони окупації. Тобто, в підрадянській Галичині залишилось близько 1 млн. 430 тис. поляків. Приблизно 65 тис. поляків утекло з УРСР у 1939–1940 рр. нелегально або легально (під виглядом німців-репатріантів чи на підставі того, що їхні родичі жили в Генеральному губернаторстві). Близько 15 тис. робітників-поляків з Галичи-

* На жаль, через те, що поляки на Волині, Поліссі й Берестейщині часто виступали проти українців разом з німецькими каральними частинами й загонами радянських партизанів, дуже складно «відсепарувати» жертви, яких завдали українцям безпосередньо поляки, від жертв, яких українці зазнали від рук німців або радянських партизанів, але за польськими доносами чи з допомогою поляків.

ни радянська влада «мобілізувала» в 1940–1941 рр. і відправила на Донбас. До 5 тис. поляків було переселено на покинуті німецькі господарства в Бессарабії у 1940–1941 рр. У 120 тис. депортованих і вбитих оцінюють поляки свої втрати від «радянізації» Галичини в 1939–1941 рр. За цей період близько 40 тис. поляків із Галичини було мобілізовано до лав Червоної Армії. На початок німецько-радянської війни мало залишитися 1 млн. 185 тис. поляків у Галичині, проте реально залишилося 1 млн. 97 тис. осіб. Очевидно, приблизно 88 тис. колишніх поляків у 1939–1941 рр. записалися «українцями». Тобто, на 22 червня 1941 р., за підрахунками польських учених, в українській Галичині мешкало 1 млн. 97 тис. поляків [18, с. 162–186], хоча німецька статистика на грудень 1941 р. оцінювала кількість поляків у дистрикті Галичина цифрою близько 963 тис. осіб [18, с. 205]. Важко сказати, де за шість місяців (від червня до грудня 1941 р.) «зникло» 134 тис. людей, але, швидше за все, частина з них, знов-таки, перенесли метрики з костелів до церков, ставши «українцями» або позаписувалися «фольксдойчами». За роки німецької окупації 100 тис. галицьких поляків було вивезено на примусові роботи до Німеччини, арештовано або вбито від рук німців, 300 тис. — уткло на Захід у першій половині 1944 р. (втікали налякані антипольською акцією УПА й можливістю повернення в Галичину радянської влади). На початок 1945 р. в Галичині мешкало 682 тис. поляків, які готувалися до репатріації на батьківщину. Якщо взяти за коректну цифру 1 млн. 97 тис. поляків на 22 червня 1941 р., то «дефіцит» поляків Галичини становив близько 415 тис. осіб, з яких, як ми вказали, 100 тис. вивезли або вбили німці, а 300 тис., за даними польського підпілля, втекли самі [18, с. 255–257]. На «рахунок» українців лишається 15 тис. польських жертв. Очевидно, що ця цифра найбільш коректна при визначенні кількості поляків, які загинули на території Галичини від рук українців.

Таким чином, під час українсько-польської локальної війни на території Холмщини, Грубешівщини, Берестейщини, Полісся, Волині й Галичини з кінця 1942 до кінця 1944 рр. українці втратили 13–16 тис. осіб убитими (з яких близько 4 тис. припадало на Холмщину, Грубешівщину і Підляшшя) й до 20 тис. утікачами, поляки — 38–39 тис. осіб убитими й 355 тис. утікачами. Величезна різниця в кількості втікачів пояснюється тим, що українці Забужжя не хотіли покидати етнічні землі, вони не знали іншої Батьківщини, натомість поляки Західної України, попри всі агресивні заяви й розмови про польськість «Полудньюво-всходніх кресуф», усвідомлювали, що їхня історична Батьківщина лежить на Заході, а тому, при нагоді, намагалися втекти до етнічної Польщі.

Чи можна характеризувати антипольську акцію УПА як геноцид польського народу «кресів». На нашу думку, — ні. Оскільки однією з найваж-

лівіших рис геноциду є цілковита безоборонність знищуваних. Польське населення не тільки боронилося, а й займало агресивну позицію щодо українських етнічних земель як території Польщі, проводило наступальні акції проти українських сіл, користувалося допомогою німецької адміністрації та радянських партизанів, а згодом — і радянської адміністрації для боротьби з українським визвольним рухом*.

Також упродовж війни мали місце переговори між українським і польським підпіллями, встановлювалися перемир'я тощо. В історії невідомі випадки, коли між стороною, яка здійснює геноцид, і населенням проти якого він ведеться, велися переговори.

Більше того, в світовій практиці антиколоніальні війни (які супроводжувалися вигнанням колишньої панівної нації з колоній) не розглядаються як геноцид. Важко, скажімо, уявити формулювання «геноцид французького народу, який здійснили алжирські сепаратисти» або «геноцид бельгійців у Конго». Бо одразу ж виникає запитання, а що ті бельгійці чи французи робили в Африці? Польські державні утворення, польська еліта і польське населення тривалий час розглядали західноукраїнські землі як простори для польської колонізації (така собі польська «Африка»), куди польський плуг несе добробут, а польська церква й культура приносять цивілізацію. Це типова колоніальна риторика, яка після поразки в колоніальній війні, за влучним висловом професора Е. Саїда, переростає в «стогін» про «знехтувану щедрість» [9, с. 60] (ми, мовляв, вас «окультурили», а ви проти нас повстали і вигнали нас).

Підсумовуючи, зазначимо, що, на наш погляд, українсько-польський конфлікт був типовою антиколоніальною війною українців проти «малої» імперіалістичної держави, якою була міжвоєнна Польща і якою її хотіли відродити під час війни польські владні еліти та більшість польських мешканців сучасної Західної України. А колоніальні війни та антиколоніальні повстання завжди вирізняються особливою жорстокістю та безкомпромісністю з обох боків. Очевидно, що для сучасної української держави найбільш логічним було б трактування цих подій саме як визвольної антиколоніальної боротьби, яка супроводжувалася військовими злочинами проти цивільного населення, котрі, попри всю їх жор-

* Детальніше «геноцид» польського населення в Західній Україні вивчає Андрій Козицький. Зокрема, див. його публікації: Волинь: невдала спроба «остаточного розв'язання» наукової проблеми : [Електронний ресурс] / А. Козицький // Історична правда. — Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/06/6/125541>; Волинські події 1943 р.: невдала спроба «геноцидної інтерпретації» / А. Козицький // Волинська трагедія: через історію до порозуміння. Матеріали всеукраїнської наукової конференції, м. Луцьк, 19–20 червня 2013 р. — Луцьк, 2013. — С. 19–25.

стокість, не ставлять під сумнів самі визвольні риси діяльності українського націоналістичного підпілля та повстанської армії та мають відповідні аналоги в світовій історії.

1. В'ятрович В. Друга українсько-польська війна. 1942–1947 / В'ятрович В. — К. : КМА, 2011. — 288 с.

2. Гай-Нижник П. П. Політичні погляди Вудро Вільсона у допрезидентський період його життя та діяльності / П. П. Гай-Нижник // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — К., 2008. — Вип. 39. — С. 67–77.

3. Ільющин І. Бойові дії ОУН і УПА на антипольському фронті / І. Ільющин // Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. — К. : Наукова думка, 2005. — С. 222–294.

4. Ісаєвич Я. Холмсько-Волинська трагедія, її передумови, перебіг, наслідки / Я. Ісаєвич // Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади. — Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2003. — С. 3–58.

5. Макар Ю. Українсько-польське протистояння на Холмщині: причини, характер, наслідки / Ю. Макар // Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади. — Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2003. — С. 71–98.

6. Партач Ч. Українська проблема у політиці польського еміграційного уряду і польського підпілля в 1939–1945 рр. / Ч. Партач // Україна — Польща: важкі питання. — Т. 4. — Варшава : Тирса, 1999. — С. 109–121.

7. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.) / Патриляк І. — Львів : Часопис, 2012. — 592 с.

8. Патриляк І. Співпраця польського населення Волині з німецькою окупаційною адміністрацією як фактор в українсько-польському конфлікті / І. Патриляк // Волинська трагедія: через історію до порозуміння. Матеріали всеукраїнської наукової конференції (м. Луцьк, 19–20 червня 2013 р.). — Луцьк, 2013. — С. 70–77.

9. Саїд Е. Культура й імперіалізм / Саїд Е. — К. : Критика, 2007. — 608 с.

10. Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів : У 3-х т. / Сивіцький М. — К. : Видавництво імені Олени Теліги. — 2005. — Т. 2. — 359 с.

11. Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів : У 3-х т. / Сивіцький М. — К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2005. — Т. 3. — 432 с.

12. Сорока Ю. Населення західноукраїнських земель: депортації, переселення, міграції (1939–1950-ті рр.) / Сорока Ю. — К. : Київський університет, 2007. — 275 с.

13. Топольський Є. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації / Топольський Є. — К. : К.І.С., 2012. — 400 с.

14. Трофимович В. Радянський Союз і українсько-польська війна / В. Трофимович // Волинська трагедія: через історію до порозуміння. Матеріали всеукраїнської наукової конференції (м. Луцьк, 19–20 червня 2013 р.). — Луцьк, 2013. — С. 59–70.

15. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф., 4620, оп. 1, спр. 378.

16. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. 3836, оп. 1, спр. 14.

17. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 57, оп. 4, спр. 47.

18. Hryciuk G. Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948 / Hryciuk G. — Toruń, 2005. — 424 s.

19. Motyka G. Ukraińska partyzantka. 1942–1960 / Motyka G. — Warszawa, 2005. — 726 s.

A. O. Лихолат

УДК: 331.102.32

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Аналізуються система функціонування інтелектуальної власності, проблеми охорони та законодавчого забезпечення її прав в Україні.

Ключові слова: інтелектуальна власність; інноваційна і науково-технічна діяльність; авторське право; патенти; інформація.

В статье анализируется система функционирования интеллектуальной собственности, проблемы охраны и законодательного обеспечения ее прав в Украине. Рассмотрена роль феномена интеллектуальной собственности как одной из существенных составляющих перевода экономики страны на путь инновационного развития и продвижения результатов интеллектуального и творческого труда на рынки иностранных государств.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность; инновационная и научно-техническая деятельность; авторское право; патенты; информация.

The functioning of the system of intellectual property protection and legal problems of its rights in Ukraine is analyzed in this article. The role of the phenomenon of intellectual property as one of the essential factors of the economy conversion on the path of innovation and advancement of intellectual and creative work in the markets of foreign countries.

Without regard to the certain progress attained the last years in the legislative providing of guard of intellectual ownership rights, its imperfection all yet is one of factors, that prevents to creation in Ukraine of the effective system of rights on the objects of intellectual property. The basic problem of functioning of intellectual property institute is remained by transformation of potential intellectual possibilities and creative activity on the instruments of economic development. To decide this problem, in Ukraine it follows to decide the row of complex tasks on the way of development of new economy.

Keywords: intellectual property; innovative and scientific and technical activity; copyright; patents; information.